

Developing Students' Lexical Competence and Systematically Enriching Their Vocabulary through Proverbs and Sayings: An Integrative Approach to the Formation of Speech Culture

Gulrukh RAJAPOVA¹

Uzbekistan State World Languages University

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2025
Received in revised form
10 August 2025
Accepted 25 August 2025
Available online
15 September 2025

Keywords:

lexical competence,
proverbs,
sayings,
teaching methodology,
linguistic expressions,
communication skills,
language culture,
educational process.

ABSTRACT

The development of students' lexical competence is an important aspect of the educational process, since possessing a high level of vocabulary contributes to successful communication and a deep understanding of the language. One of the effective ways to increase vocabulary is the use of proverbs and sayings reflecting folk wisdom and the cultural features of the language. The study analyzes pedagogical approaches to the use of proverbs and sayings in the educational process. The article analyzes students' perception of language constructions, as well as their influence on the development of communication skills. The literature review includes research in the field of language teaching methodology, the psychological aspects of mastering vocabulary, and the role of proverbs and sayings in the formation of language competence. The works of researchers who studied the influence of proverbs on education and their significance in the context of education were reviewed. The study used methods of semantic analysis, comparative study of teaching methods, and observation of the practical application of proverbs in educational activities. The results confirm the effectiveness of this approach in enriching students' vocabulary and improving language literacy.

2181-3663/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss7/S-pp11-22>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ PhD student, Uzbekistan State World Languages University.

Maqol va matallar yordamida talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish va ularning lug'at boyligini tizimli ravishda boyitish: nutq madaniyatini shakllantirishda integrativ yondashuv

АННОТАЦИЯ

Kalit so'zlar:

leksik kompetentlik,
maqollar,
naqlar,
o'qitish metodikasi,
til ifodalari,
kommunikativ ko'nikmalar,
til madaniyati,
ta'lim jarayoni.

Talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim jihati hisoblanadi, chunki yuqori darajadagi so'z boyligiga ega bo'lish muvaffaqiyatli muloqot qilish va tilni chuqur tushunishga yordam beradi. Lug'at boyligini oshirishning samarali usullaridan biri xalq donishmandligi va tilning madaniy xususiyatlarini aks ettiruvchi maqol va matallardan foydalanishdir. Tadqiqotda o'quv jarayonida maqol va matallardan foydalanishning pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi. Maqolada talabalarning til konstruksiyalarini idrok etishi, shuningdek, ularning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'siri tahlil qilindi. Adabiyotlar sharhi til o'qitish metodikasi sohasidagi tadqiqotlarni, leksikani o'zlashtirishning psixologik jihatlarini va til kompetensiyasini shakllantirishda naql va maqollarning rolini tadqiq qilishni o'z ichiga oladi. Maqollarning ta'limga ta'siri va ta'lim kontekstidagi ahamiyatini o'rgangan tadqiqotchilarning ishlari ko'rib chiqildi. Tadqiqotda semantik tahlil, o'qitish metodikasini qiyosiy o'rganish hamda maqollarning ta'lim faoliyatida amaliy qo'llanilishini kuzatish metodlaridan foydalanildi. Natijalar ushbu yondashuvning talabalar lug'atini boyitish va til savodxonligini oshirishda samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Развитие лексической компетенции студентов и систематическое обогащение их словарного запаса с помощью пословиц и поговорок: интегративный подход к формированию речевой культуры

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

лексическая компетенция,
пословицы,
поговорки,
методика преподавания,
языковые выражения,
коммуникативные
навыки,
культура речи,
образовательный процесс.

Развитие лексической компетенции студентов является важным аспектом образовательного процесса, поскольку богатый словарный запас способствует успешной коммуникации и глубокому пониманию языка. Одним из эффективных способов обогащения словарного запаса является использование пословиц и поговорок, отражающих народную мудрость и культурные особенности языка. В данном исследовании анализируются педагогические подходы к использованию пословиц и поговорок в учебном процессе. В статье рассматривается восприятие студентами языковых конструкций, а также

влияние данных выражений на развитие их коммуникативных навыков. Обзор литературы охватывает исследования в области методики преподавания языков, психологические аспекты усвоения лексики и роль пословиц и поговорок в формировании языковой компетенции. Также рассматриваются работы ученых, изучавших образовательное значение пословиц и их роль в контексте обучения. В исследовании использованы методы семантического анализа, сравнительного изучения методик преподавания и наблюдения за практическим применением пословиц в учебной деятельности. Полученные результаты подтверждают эффективность данного подхода в обогащении словарного запаса студентов и повышении уровня их языковой грамотности.

KIRISH

Leksik kompetensiya o'quvchilarning til savodxonligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. U so'z va iboralarni turli kontekstlarda tushunish, qo'llash va talqin qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyani rivojlantirishning samarali usullaridan biri chuqur ma'noga ega bo'lgan va xalq madaniyatini aks ettiruvchi til konstruksiyalari bo'lgan maqol va matallar bilan ishlashdir.

Maqol va matallar nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki ta'lim oluvchilarga so'z va iboralarning ko'p ma'noliligini, ularning uslubiy bo'yoqdorligini va ma'lum vaziyatlarda qo'llanilishini o'zlashtirishga yordam beradi. Bunday iboralarni o'rganish jarayonida talabalar til tuzilishini tahlil qilish, qonuniyatlarni aniqlash va bilimlarni nutqda qo'llashni o'rganadilar. Ushbu usul chet tilini o'qitishda alohida ahamiyat kasb etadi, chunki maqollar o'rganilayotgan til madaniyatiga chuqurroq kirib borishga va til egalarining fikrlash xususiyatlarini tushunishga yordam beradi. Maqol ustida ishlash muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Talabalar iboralarning ma'nosini muhokama qilish orqali tanqidiy fikrlash, dalillar keltirish va vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu tilni o'rganishni yanada mazmunli va qiziqarli qiladi, uni so'zlarni mexanik ravishda eslab qolish chegarasidan tashqariga olib chiqadi. Maqollar va matallar nafaqat tilni, balki axloqiy tamoyillar, ijtimoiy me'yorlar va hayotiy donolikni ham o'rgatadi.

Ularni o'rganish nafaqat leksik kompetensiyani oshirish, balki ta'lim oluvchilarda muayyan madaniyatga mansublik tuyg'usini, an'analarga hurmatni va insoniy qadriyatlarni chuqurroq anglashni shakllantirish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida maqol va matallardan foydalanish o'quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishning kuchli vositasidir. U nafaqat so'z boyligini oshirishga, balki kommunikativ va tahliliy ko'nikmalarni shakllantirishga, madaniy bilimlar va axloqiy yo'nalishlarni chuqurlashtirishga yordam beradi.

Bugungi kunda ta'lim oluvchilarning leksik zaxirasini boyitish tilni o'zlashtirishning asosiy elementi sifatida tan olingan. Lug'at boyligi cheklangan o'quvchilar ko'pincha o'z fikrlarini og'zaki yoki yozma ravishda ifoda eta olmaydilar. K.Fols ta'kidlaganidek, "so'z boyligi kam bo'lsa, muloqot sezilarli darajada cheklanadi – grammatikasiz ishlash mumkin, lekin lug'atsiz emas" [Folse, 2004, 2-bet]. Ushbu muammoni leksik kompetensiyani doimiy

ravishda rivojlantirish orqali hal qilish mumkin, bu esa tabiiy ravishda umumiy muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi. Lug'atni boyitish bo'yicha tizimli ishlar o'quvchilarga o'zini ifoda etishdagi cheklovlarni yengib o'tish va tilni yanada ishonchli egallashga erishish imkonini beradi. M. Alqahtaniy haqli ravishda ta'kidlaydi: "Leksikani egallash chet tilini o'rganuvchilar uchun muhim vosita hisoblanadi, chunki lug'at zaxirasining yetarli emasligi to'laqonli muloqot qilish uchun to'siq bo'ladi" [Alqahtani, 2015, p. 2].

Lug'atni boyitishda tizimli yondashuv bo'lmasa, ta'lim oluvchilarning leksik diapazoni o'zgarmaydi. Bu paradoksal vaziyatni keltirib chiqaradi: grammatik tuzilmalarni yaxshi bilgan taqdirida ham, o'quvchilar tarjima tilini tushunishda va undan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu muammoni D.Uilkins to'g'ri ta'riflagan: "Grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish qobiliyati fikrlarni ifodalash uchun zarur bo'lgan lug'at zaxirasi bo'lmaganda kam foyda keltiradi... Agar grammatikasiz faqat cheklangan ma'noni yetkazish mumkin bo'lsa, lug'atsiz muloqot butunlay imkonsiz bo'lib qoladi" [Wilkins, 1972, 110-111-betlar]. Binobarin, zamonaviy til o'qitish metodikasi talabalarning kommunikativ ko'nikmalarining fundamental asosi sifatida leksik kompetensiyani rivojlantirishga ustuvor ahamiyat qaratishi lozim.

I.V. Osadchaya va E.S. Leskolarning ta'kidlashicha: "leksik kompetensiya talabaning kontekstda so'zning ma'nosini aniqlash qobiliyati, uni og'zaki va yozma shaklda qo'llash qobiliyatidir" [Osadchaya, Lesko, c. 274]. Bu ko'nikma turli muloqot vaziyatlarida leksikadan ongli va savodli foydalanishni shakllantirishga imkon beradigan til tizimi va me'yorlarini bilishni o'z ichiga oladi. Ta'lim oluvchilarning muloqot sharoitiga qarab so'z boyligini rivojlantirishga qobiliyati muhim jihat bo'lib, bu o'rganilayotgan tilda tushunishning chuqurligi va fikrni aniq ifoda etishni oshirishga yordam beradi.

A.N. Shamovning fikriga ko'ra, leksik kompetensiya bir nechta o'zaro bog'liq komponentlarni o'z ichiga olgan murakkab tizimdir [Shamova, 3-bet]. U to'rtta asosiy tarkibiy qismdan iborat: motivatsion, kognitiv, amaliy va xulq-atvor. Motivatsion komponent ta'lim oluvchining leksikani o'zlashtirishdagi maqsad va intilishlarini belgilaydi, chet tilini o'rganishga qiziqish uyg'otadi va til muhitiga faol kirishga undaydi. Bilish jihati leksik birliklar, ularning ma'nosi, vazifalari va qo'llanish xususiyatlari haqidagi bilimlarni to'plash va tizimlashtirish bilan bog'liq.

Amaliy komponent o'rganilgan leksikani og'zaki va yozma nutqda qo'llay olish, fikrni ifodalashning aniqligi va o'rinnililigi ta'minlash uchun javobgardir. Xulq-atvor elementi, o'z navbatida, til materiali bilan mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishni, jumladan, tahlil qilish, tuzish va lug'at boyligini oshirishni o'z ichiga oladi. Leksik kompetensiya ko'p qirrali tizim bo'lib, tilni to'liq egallash va turli kommunikativ vaziyatlarga moslashishni shakllantiradi.

Sh.R. Madrahimovaning ta'kidlashicha, leksik kompetensiya ma'lum bir tildagi so'z boyligini bilish va tushunishni nazarda tutadi. Bu nafaqat so'zlarning ma'nolarini bilish, balki ularni turli kontekstlarda to'g'ri qo'llay olishni ham o'z ichiga oladi. Leksik kompetensiya so'z, so'z birikmasi, kollokatsiya va idiomatik iboralarning ma'nosini tushunishni o'z ichiga oladi va til ko'nikmalarining keng doirasini ifodalaydi. U grammatika va sintaksis doirasidan tashqariga chiqadi, chunki samarali muloqotning markaziy elementi sifatida so'z boyligiga e'tibor qaratadi [Madraximova, 2024, 304-bet].

E.V. Mereshyakova, M.A. Shtepo ta'lim oluvchilarda leksik kompetensiyani shakllantirish jarayoni haqida shunday yozadilar: "chet tili leksik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni chet tili nutqi va leksik zaxirani to'plashning o'zaro bog'ligini

nazarda tutadi. Leksik kompetensiya ta'lim oluvchilarning kommunikativ faoliyati jarayonida shakllanadi, kommunikativ kompetensiya esa leksik kompetensiyaning shakllanishi bilan takomillashib boradi" [Mereshyakova, Shtepo, 2019, 305-bet].

Sh.R. Madraximovaning fikriga ko'ra, leksik ko'nikmalarni shakllantirishda ramziy va semiotik funksiyalar muhim rol o'ynaydi, ular talaba yoshlarda mavhum fikrlash va umumlashtirishni rivojlantirishga yordam beradi. Leksik mahoratni umumiy leksik kompetensiyaning bir qismi sifatida ko'rib chiqish kerak. Kompetensiyaviy yondashuvda har xil turdagi kompetensiyalarni shakllantirish vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'limning dastlabki bosqichida muayyan ko'nikmalarni sifatli o'zlashtirish keyingi kompetensiyalarni shakllantirish uchun mustahkam poydevor yaratadi [Madraximova, 2024, 306-bet].

Ta'lim metodlari va usullarini tanlash ko'p omilli jarayon bo'lib, unda pedagog o'zaro bog'liq mezonlar majmuasiga e'tibor qaratadi. Avvalo, ta'lim jarayonining yo'nalishi va mazmunini belgilaydigan qo'yilgan didaktik vazifa hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qitish yangi bilimlarni shakllantirishga, muayyan ko'nikmalarni rivojlantirishga, kommunikativ ko'nikmalarni takomillashtirishga yoki ijodiy vazifalarni hal qilishga qaratilganligiga qarab, o'qituvchi tegishli uslubiy vositalar to'plamini tanlaydi.

Metodlarni tanlashda o'quv materialining xususiyatlari, uning mazmuniy tuzilishi, murakkablik darajasi, hajmi va ichki mantiqi ham muhim omil hisoblanadi. Leksik material ustida ishlash grammatik konstruksiyalarni o'zlashtirishdan farq qiladi. Yangi mavzuni o'tish o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash yoki nazorat qilishdan boshqa usullarni o'z ichiga oladi. O'quv materialining xarakteri ko'p jihatdan uni taqdim etish va ishlab chiqishning maqbul yo'llarini belgilab beradi. O'quvchilarning leksik kompetensiyasini shakllantirish usullarini ko'rib chiqamiz:

1. O'zbek va ingliz tillaridagi maqollarni qiyoslash ham umumiy universal ma'nolarni, ham madaniy o'ziga xos xususiyatlarni ko'rsatadi. Ikki tildagi maqollarni taqqoslash nafaqat umuminsoniy qadriyatlarni aniqlash, balki tilda aks etgan milliy mentalitetning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish imkonini beradi. Tarjima va taqqoslash jarayonida asl maqollarning chuqurligi va ifodaliligini saqlash uchun nafaqat leksik, balki madaniy xususiyatlarni ham hisobga olish muhimdir. Ushbu maqollar chuqur ma'noga ega bo'lib, o'zbek va ingliz tillarida o'z aksini topgan muhim axloqiy va madaniy tamoyillarni ifodalaydi. Ularni batafsil ko'rib chiqamiz:

Kattaga salom ber, kichikka – kalom. → Respect your elders and you will be respected in return. O'zbek maqolida salomlashish kattalarga hurmat, kichiklarga e'tibor ko'rsatishning bir ko'rinishi ekanligi ta'kidlanadi. Ingliz maqoli hurmat o'zaro bog'liq degan g'oyani ta'kidlaydi: agar siz kekxa avlodga mehribonlik, e'tibor va hurmat ko'rsatsangiz, unga javoban xuddi shunday munosabatda bo'lasiz. U donolik, tajriba va ijtimoiy uyg'unlikning an'anaviy qadriyatlarini aks ettiradi, keksalarning hayotiy bilimlari va hissallari uchun hurmatga sazovor bo'lishlarini nazarda tutadi.

Odobli bola elga manzur. → A well-mannered child is cherished by all. O'zbek xalqining "Odobli bola elga yoqadi" maqoli va uning inglizcha muqobili bo'lgan "Odobli bolani hamma ardoqlaydi" maqolida ijtimoiy hayotda odob-axloq va o'zini tuta bilishning ahamiyati alohida ta'kidlangan. Ularning fikricha, odobli, e'tiborli, xushmuomala bo'lgan bola el-yurtning olqishiga sazovor bo'ladi. O'zbek xalqi madaniyatida odoblilik yuksak qadrlanib, kattalarga hurmat, mehr-oqibat va ijtimoiy totuvlik kabi chuqur ildiz otgan an'analar o'z aksini topgan. Xuddi shunday, ingliz tilida so'zlashuvchi jamiyatlarda odobli bo'lish yaxshi tarbiya va kuchli xarakter belgisi sifatida qaraladi. Ikkala maqol ham

bolaning xulq-atvori uning obro'si va munosabatlari ta'sir qilishini ta'kidlaydi, hurmat va xushmuomalalik ijtimoiy qabul qilish va muvaffaqiyatga olib kelishi haqidagi g'oyani mustahkamlaydi.

Odotsiz betga chopar. → A rude person brings disgrace upon themselves. O'zbek maqoli jamiyatda muloqot qilishda odob va hurmatning muhimligini ta'kidlaydi. Yaxshi xulq-atvor yoki tartib-intizomga ega bo'lmagan odam oqibatlarni hisobga olmasdan impulsiv ravishda harakat qilishi mumkin. Ingliz maqoli esa nomaqbul xatti-harakatlarning mumkin bo'lgan oqibatlari nuqtai nazaridan ma'no kasb etadi. Kengroq ma'noda, bu shuni anglatadiki, hulq-atvor va tarbiya insonning xatti-harakatlarini belgilaydi va to'g'ri yo'l-yo'riqdan mahrum bo'lganlar o'zlarini nomaqbul yoki hurmatsiz tutishlari mumkin.

Qobil o'g'il rohat keltirar, Noqobil o'g'il – mehnat. → A child that's born must be kept. O'zbek xalq maqolida mas'uliyatli, mehnatkash bola bilan unga yuk bo'ladigan ishyoqmas, hunarsiz bola o'rtasidagi qarama-qarshilikka urg'u berilgan. U bolalarni oila va jamiyatga ijobiy hissa qo'shish uchun yaxshi qadriyatlar va ko'nikmalarga ega qilib tarbiyalash muhimligini ta'kidlaydi. Ingliz maqolida aytilishicha, har bir farzand ota-onasi tomonidan g'amxo'rlik, mehr va mas'uliyatga loyiqdir. Unda ota-onalik bir umrlik majburiyat ekanligi, farzand dunyoga kelishi bilanoq uni har qanday sharoitda ham asrab-avaylash kerakligi haqidagi g'oya aks etgan.

Husn xulqi bilan chiroyli. → True beauty lies in good character. O'zbek xalq maqolida ta'kidlanishicha, jismoniy go'zallikning o'zi yetarli emas – insonning odobi, mehribonligi va halolligi uning haqiqiy jozibasini belgilaydi. U hurmat, kamtarlik va saxiylik kabi ichki fazilatlar insonni haqiqatan ham hayratlanishga loyiq qilishini aytadi. Ingliz maqolida ham shunga o'xshash fikr bor: tashqi jozibadorlik xiralashadi, ammo insonning qadriyatlari va xatti-harakatlari uning abadiy go'zalligini belgilaydi. U yuzaki jozibadan ko'ra halollik, rahm-shafqat va axloqiy kuchning muhimligini ta'kidlaydi.

Maqollarni taqqoslash madaniyatning chuqur qatlamlariga kirib borish, uning o'ziga xos xususiyatlarini, badiiy ifodaviyligini va ritorik xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Xalq donishmandligining kvintessensiyasi bo'lgan maqollar tilda mavjud bo'lgan dunyoqarash, ijtimoiy me'yorlar va hayot falsafasining farqini ko'rsatadi. Biroq, maqol va matallarning milliy o'ziga xosligiga qaramay, ularning asosiy g'oyalari o'zgarishsiz qoladi va umuminsoniy axloqiy va etik tamoyillarni aks ettiradi. Ba'zi iboralar ma'noni aniq yetkazish uchun talqin qilinishi talab etiladi, ammo ularning ichki tushunchasi saqlanib qoladi. Shunday qilib, bunday iboralarni tahlil qilish til tuzilmalari va madaniyatlararo muloqotni chuqur tushunishga yordam beradi.

2. O'yin metodlari. Maqol ma'nolarini bilish bo'yicha viktorinalar. Ta'lim oluvchilar maqol va matallar lug'atidan foydalangan holda ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning ma'nosini tushuntiradi. Masalan:

Vaqting ketdi naqding ketdi. «Inson hayotida vaqt eng qimmatli sanaladi. Ko'pni ko'rgan ota-bobolar maqollar va hikmatli so'zlar vositasi bilan vaqtning har bir daqiqasidan nihoyatda unumli foydalanib kolishga, biror daqiqani ham zoye utkazmaslikka da'vat etganlar» [Shomaksudov, Shoraxmedov, 1990, c. 78].

Time is money. Time is very valuable, do not waste it. An inch of time is an inch of gold (amer.). Time has a wallet (amer.). Time is money (amer., brit.) [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 37]:

Time is money. “Vaqt – bu pul” maqolida vaqt ham pul kabi qimmatli resurs ekanligi haqida ma’lumot berilgan. U vaqtni behuda sarflash moliyaviy imkoniyatlarni yo’qotish bilan barobar ekanligini aytib, samaradorlik, mahsuldorlik va vaqtni oqilona boshqarish muhimligini ta’kidlaydi.

Time is more valuable than gold [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 37]. Maqolning bu varianti ma’noni chuqurlashtiradi, vaqt moddiy boyliklardan ham qimmatliroq ekanligini ko’rsatadi. Pul va oltinni topish yoki yo’qotish mumkin, lekin uning o’rnini har doim to’ldirish mumkin, yo’qotilgan soat va daqiqalarni esa hech qanday boylik evaziga qaytarib bo’lmaydi.

An inch of time is an inch of gold [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 37]. Maqolada vaqtning kichik bir bo’lagi ham majoziy ma’noda qimmatbaho metallga o’xshatilib, hayotimizning har bir daqiqasi g’animat ekani ta’kidlanadi.

Time has a wallet [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 37]. Bu maqollar vaqt o’tmishdagi xatti-harakatlarni xuddi vaqt o’tishi bilan ahamiyatsiz bo’lib qoladigan narsalar saqlanadigan hamyon kabi yig’ib, unutib yuborishini anglatadi. Kengroq ma’noda, bu vaqtning shafqatsizligini anglatadi, u yutuqlar, xotiralar va hatto minnatdorchilikni ham yutib yuboradi. U shon-sharaf va muvaffaqiyat doimiy sa’y-harakatlarni talab qilishini eslatib turadi.

Dangasaning ishi bitmas, yoz kelsa ham qishi bitmas. «Xalqimiz o’zining bir qancha maqollarida ishyoqmaslik va dangasalikni eng yomon illat sifatida qattiq qoralaydi, ishlamay, bekor laqillab yuruvchi shaxslardan hazar qiladi, ishyoqmaslikning oqibati yomon bulishini turli maqollarda ko’rsatadi...» [Shomaksudov, Shoraxmedov, 1988, c. 68].

Every day is holiday with sluggards (brit.). A lazy man always finds excuses (amer.) [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 113].

Every day is holiday with sluggards [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 113]. Bu ingliz maqoli dangasa odamlarning xulq-atvori va dunyoqarashini to’g’ri tavsiflaydi. Unda dangasa odamning doim ishlamaslik uchun bahona qidirishi, oddiy kunlarga bayram kunlaridek munosabatda bo’lishi nazarda tutiladi. Maqolda kinoya bor: istisno bo’lishi kerak bo’lgan narsa (bayram) dangasa uchun qoidaga aylanadi, bu esa mehnat va vazifalarga noto’g’ri munosabatni ko’rsatadi.

A lazy man always finds excuses [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 113]. Ingliz maqolida dangasa odamlarning odatiy xususiyati – o’z harakatsizligini oqlash qobiliyati ta’kidlangan. Dangasa odam qiyinchiliklarni yengish va kerakli ishni bajarish o’rniga, nima uchun bunday qila olmasligi yoki qilmasligi kerakligi sabablarini o’ylab topishga kuch sarflaydi. Maqol paradoksga ishora qiladi: garchi dangasa ishlash uchun kuch sarflashni istamasa-da, u ko’pincha o’z dangasaligini oqlashda katta ixtirochilik ko’rsatadi.

Do’st achitib gapirar, dushman – kuldirib. «Chin do’stdan faqat foyda tegadi, u kishiga yomonlik sog’inmaydi, ziyon-zahmat yetkazmaydi. Agar u qattiq- qurum gapirsa ham, bundan xafa bo’lmaslik kerak. Chunki, u kishini noto’g’ri yo’ldan qaytarmoq maqsadidagina, kuyunganidangina shunday qiladi. Mazkur maqolda va uning quyidagi variantlarida shu narsa qayta-qayta ta’kidlanadi: «Do’st yig’lalar, dushman kuldirar»; «Shakarli tilga ishonma»; «Do’st otgan tosh bosh yormas» (tosh – bu yerda «qattiq aytilgan so’z» ma’nosida); «Achchiq so’z achchiq doriday darmon»; «Do’st so’zini tashlama, tashlab boshing qashlama» [Shomaksudov, Shoraxmedov, 1988, c. 75].

All are not friends that speak us fair (amer., brit.). I cannot be your friend and your flatterer (amer., brit.). If he is your flatterer, he can't be your friend (amer.) They love us truly who correct us freely (brit.). A true friend is not a yes-man, whereas a false friend will never tell you when you are wrong [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 66].

All are not friends that speak us fair [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 66]. Ushbu ingliz maqoli yoqimli soʻzlar va maqtovlar har doim ham haqiqiy doʻstlikni anglatmasligidan ogohlantiradi. U bizni haddan tashqari maqtaydiganlardan ehtiyot boʻlishni eslatadi, chunki chiroyli soʻzlar ortida samimiy boʻlmagan niyatlar yashiringan boʻlishi mumkin. Maqol chin xayrixohlikni quruq xushomaddan ajratishni oʻrgatadi.

I cannot be your friend and your flatterer [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 66]. Ushbu maqol haqiqiy doʻstlik va xushomadning bir-biriga toʻgʻri kelmasligini taʼkidlaydi. U haqiqiy doʻstning kamchiliklarga yoʻl qoʻymasligi va mukammallik illyuziyasini yaratmasligiga ishora qiladi. Haqiqiy doʻstlik halollikka asoslanadi, har qanday yoʻl bilan ham koʻnglini olish emas. Bu maqolda insonga haqiqiy gʻamxoʻrlik koʻpincha xushomadgoʻylikni emas, balki samimiylilikni talab qilishi haqida hikmat bor.

If he is your flatterer, he can't be your friend [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 66]. Ingliz maqoli doʻstlik va xushomadgoʻylikning qarama-qarshiligi haqidagi fikrni yanada aniqroq ifodalaydi. Uning qatʼiy taʼkidlashicha, xushomadgoʻy odam haqiqiy doʻstlikka qodir emas, chunki xushomad doʻstona munosabatlarning mohiyatiga zid boʻlgan manipulyatsiya va nosamimiylilikni oʻz ichiga oladi.

They love us truly who correct us freely [Margulis, Kholodnaya, 2000, c. 66]. Ingliz maqoli haqiqiy doʻstlik va muhabbatning boshqa tomonini – kamchilik va xatolarni koʻrsatishga tayyorlikni ochib beradi. Uning taʼkidlashicha, bizga chin dildan gʻamxoʻrlik qiladigan odam, hatto yoqimsiz boʻlsa ham, haqiqatni aytishdan qoʻrqmaydi. Bunday tanqid xushomad qilish yoki aldash niyatidan emas, balki yaxshiroq boʻlishga chin dildan yordam berish istagidan kelib chiqadi.

Bir odam ariq qaziydi, ming odam suv ichadi. «Koʻpchilikning manfaati yoʻlida qilgan xizmatning zoye ketmaydi. Mehnating samarasidan bahramand boʻlgan kishilar sening nomingni yaxshilik bilan yodga oladilar, koʻpchilikning hurmat-ehtiromiga sazovor boʻlasan. Shunday ekan, el-yurt manfaati yoʻlida mehnatu gʻayratingni ayama» [Shomaksudov, Shoraxmedov, 1990, c. 42].

The world is my country, all mankind are my brethern, and to do good is my religion. Unda umuminsoniy huquq va axloqiy burch haqidagi maʼrifatparvarlik gʻoyalari oʻz aksini topgan. Iborada yaxshilik qilish eng yuksak shaxsiy va axloqiy majburiyat sifatida qaraladi. Aslida, bu fikr global birlik, birodarlik va altruizmni targʻib etadi. [URL: <https://www.forbes.com/quotes/9313/>].

3. Maqollarning yetishmayotgan boʻgʻinini toʻldirish ustida ishlash. Ingliz va oʻzbek tillaridagi maqollar bilan ishlash oʻquvchilarga nafaqat ushbu tillar boʻyicha bilimlarini oshirish, balki turli madaniyatlarning xalq donoligida aks etgan oʻxshash axloqiy qadriyatlarni koʻrish imkonini beradi. Koʻpgina maqollar chuqur hayotiy mazmunga ega boʻlib, ular doʻstlik, bilim, mehnat va odamlar oʻrtasidagi munosabatlar bilan bogʻliq. Bu iboralarni bilish va eslab qolish orqali taʼlim oluvchilar nutqini boyitadi, madaniy dunyoqarashini kengaytiradi.

Birinchi ustundagi maqolning boshini ikkinchi ustundagi maqolning oxiri bilan tutashtiring. Eʼtibor bering, ikkinchi ustunda toʻgʻri ulanish uchun koʻrsatmalar berilgan.

Maqolning boshlanishi	Maqolning tugashi
1. Knowledge is...	a) ... <i>power</i> (... gives advantage and strength)
2. By the hands of many...	b) ... <i>a great work is made light</i> (... collective effort makes tasks easier)
3. Many hands...	c) ... <i>make light work</i> (... work is done faster with multiple people)
4. Cast no dirt in the well...	d) ... <i>that gives you water</i> (... don't harm your source of benefit)
5. A friend in need...	e) ... <i>is a friend indeed</i> (... true friendship shows in difficult times)
6. Don't bite the hand...	f) ... <i>that feeds you</i> (... don't harm those who help you)
7. Bir kattaning gapiga kir,	g) ... <i>bir kichikning...</i> (... katta-kichikning so'zini tingla)
8. Bir yil tut ekan kishi...	h) ... <i>yuz yil gavhar teradi</i> (... uzoq muddatli foyda)
9. Do'st boshga kulfat tushganda...	i) ... <i>sinaladi</i> (... qiyinchilikda bilinadi)
10. Do'st achitib gapirar,...	j) ... <i>dushman kuldirib</i> (... haqiqat achchiq bo'lsa ham)
11. Dushmaning bitta bo'lsa ham ko'p,...	k) ... <i>do'sting mingta bo'lsa ham kam</i> (... do'stlar qadri va dushmanlar xavfi)
12. Bilagi zo'r birni yiqar,...	l) ... <i>bilimi zo'r mingni yiqar</i> (... bilim jismoniy kuchdan ustun)
13. Bilim bilan hikmat...	m) ... <i>oltindan qimmat</i> (... ilm-ma'rifatning qadri)
14. Nonsiz yashab bo'lmas...	n) ... <i>gapni oshab bo'lmas</i> (... moddiy narsalarning muhimligi)

To'g'ri javoblar:

1. Knowledge is... *power*
2. By the hands of many... *a great work is made light*
3. Many hands... *make light work*
4. Cast no dirt in the well... *that gives you water*
5. A friend in need... *is a friend indeed*
6. Don't bite the hand... *that feeds you*
7. Bir kattaning gapiga kir, bir kichikning... (gapiga ham quloq sol)
8. Bir yil tut ekan kishi... *yuz yil gavhar teradi*
9. Do'st boshga kulfat tushganda... *sinaladi*
10. Do'st achitib gapirar, dushman... *kuldirib*
11. Dushmaning bitta bo'lsa ham ko'p, do'sting mingta bo'lsa ham... *kam*
12. Bilagi zo'r birni yiqar, bilimi zo'r... *mingni yiqar*
13. Bilim bilan hikmat... *oltindan qimmat*
14. Nonsiz yashab bo'lmas... *gapni oshab bo'lmas*

Ingliz tilini o'rganishda maqollardan foydalanish talabalarning leksik bilimlarini boyitish va mashq qilish usullarining samaradorligini baholashga imkon beradi. Bu jarayon zamonaviy lingvodidaktikada muhim tamoyil sifatida qaraladi, chunki u til o'rganishning tabiiyligi, madaniy konteksti va kommunikativ ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. Ingliz tili leksikasini samarali o'rganilishi bevosita so'zning o'ziga xos xususiyatlari – jumladan, uning fonetik shakli, semantik tuzilishi, grammatik xususiyatlari va talabalar uchun tushunishdagi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar – bilan bog'liq. Ushbu omillar so'zlarni o'zlashtirish jarayoniga ta'sir qiladi, shuning uchun ularni ta'lim metodikasida hisobga olish muhimdir. Biroq, barqaror leksik bilimlarni shakllantirishning muhim omili materialni dastlabki taqdim etish usuli emas, balki uni

ishlab chiqishning keyingi usullari va foydalanishning turli xil funksional kontekstlari hisoblanadi. Ta'lim oluvchilarning leksik kompetensiyasining shakllanganlik darajasi, birinchi navbatda, ta'lim oluvchilar ongida leksik birliklar o'rtasida ko'p o'lchovli aloqalarni yuzaga keltiradigan mashg'ulotlarning xarakteri va sifati bilan belgilanadi. Maqollardan foydalanish mashqlari lug'at boyligini kontekstual ishlab chiqishning aynan shunday samarali varianti bo'lib, unda alohida leksemalar alohida emas, balki tabiiy, madaniy jihatdan shartlangan semantik birliklar tarkibida ishlaydi.

Mustahkam leksik ko'nikmalarni shakllantirishda maqollar ustida ishlash metodik usul sifatida katta afzalliklarga ega. Avvalo, u so'zlarning barqaror kontekstlarda qo'llanishini kuzatish imkonini beradi, bu esa ularning semantik maydoni va birikuvchanligini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Maqollarga leksik birliklarni kiritish ularning boshqa so'zlar bilan semantik aloqalarini anglashga yordam beradi, tildagi paradigmatic va sintagmatic munosabatlarni tushunishni shakllantiradi. Bu bir vaqtning o'zida bir nechta uslubiy vazifalarni hal qilish imkonini beradi: lug'at boyligini oshirish, o'rganilayotgan tilning milliy-madaniy xususiyatlari bilan tanishish. Maqollar xalq donoligi va milliy mentalitetning konsentrati sifatida leksikani o'rganishga qo'shimcha motivatsiya yaratadi, chunki talabalar uni mavhum so'zlar to'plami sifatida emas, balki chet til madaniyatiga kirish vositasi sifatida qabul qiladilar. Maqollar bilan ishlash o'quvchilarning mental leksikonida assotsiativ aloqalarni shakllantirishga faol hissa qo'shadi.

Maqollarning ritmikligi, obrazlilik, metaforikligi ularning tarkibidagi leksik birliklarni eslab qolishni osonlashtiradi. Maqollar tarkibidagi so'zlar tabiiy nutq namunalariga singdiriladi, bu esa ularning keyinchalik ta'lim oluvchilarning o'z nutqida faollashuvini osonlashtiradi. Mashqlar o'quvchilardan aqliy faoliyatni, ibora qismlari o'rtasidagi tarkibiy va semantik aloqalarni tahlil qilishni talab qiladi, bu esa alohida so'zlarni yoki ularning ro'yxatini mexanik ravishda yodlashga qaraganda leksik ma'lumotlarni chuqurroq qayta ishlashni kafolatlaydi. Til ta'limiga kommunikativ yondashuv sharoitida bunday mashqlar, ayniqsa, muhimdir, chunki ular leksikani tilning alohida jihati sifatida emas, balki haqiqiy nutq namunalariga kiritilgan so'z turkumi sifatida taqdim etadi. Bu ingliz tili leksikasini real muloqot vaziyatlarida yanada qo'llash uchun zamin yaratadi, mustahkam leksik ko'nikmalar asosida nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni shakllantiradi.

XULOSA

Shunday qilib, maqol va matallardan foydalanish o'quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Keyingi tadqiqotlar o'quvchilarning turli yosh guruhlari va til tayyorgarligi darajalari uchun maqollardan foydalangan holda mashqlar tizimini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Maqol va matallardan foydalanish orqali o'quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish muammosini tadqiq etish bir qator muhim nazariy va amaliy vazifalarni shakllantirishga imkon beradi.

Maqollar va matallar til ta'limining turli bosqichlarida o'quvchilarning leksik ko'nikmalarini shakllantirish va takomillashtirish uchun ko'p qirrali salohiyatga ega bo'lgan noyob lingvodidaktik material hisoblanadi. Alohida so'zlarni alohida o'rganishdan farqli o'laroq, maqollar leksemalarning tabiiy semantik va grammatik aloqalarda ishlashini ko'rsatadi, o'quvchilarda o'rganilayotgan til leksikasidagi tizimli munosabatlar haqida yaxlit tasavvur hosil qiladi. Ushbu folklor mikromatnlari xalqning milliy-madaniy

tajribasini o'zida jamlaydi, uning dunyoqarashi, qadriyat yo'nalishlari va mentalitet xususiyatlarini aks ettiradi. Maqollar bilan ishlash jarayonida talabalar bir vaqtning o'zida nafaqat leksik birliklarni, balki ularning madaniy konnotatsiyalarini ham o'zlashtiradilar, bu esa umumiy kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida lingvomadaniy kompetensiyaning shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida maqol va matallarni amalda qo'llash xilma-xil metodik usullar va mashq turlari orqali amalga oshirilishi mumkin. Maqol qismlarini birlashtirish, ularning ma'nosini izohlash, qo'llanish vaziyatlarini tanlash, turli tillardagi maqol ekvivalentlarini qiyosiy tahlil qilish bo'yicha berilgan topshiriqlar eng yuqori samaradorlikni ko'rsatadi. Bunday mashqlar ta'lim oluvchilarning kognitiv jarayonlarini faollashtiradi, til taxminini rivojlantirishga va leksik birliklar o'rtasida mustahkam assotsiativ aloqalarni shakllantirishga yordam beradi. Tadqiqot maqol va matallar bilan ishlashning yuqori motivatsion salohiyatini oshiradi, bu esa yangi leksikani eslab qolish jarayonlarini jadallashtiradi va o'quv faoliyatiga jalb qilishga yordam beradi.

Maqol va matallarni idrok etish va o'zlashtirishning yosh xususiyatlari ulardan ta'limning turli bosqichlarida foydalanishga differentsiatsiyalangan yondashuvni talab qiladi. Dastlabki bosqichda ichki shakli shaffof va sodda sintaktik tuzilishga ega maqollarga murojaat qilish maqsadga muvofiq; rivojlangan bosqichda – lingvomadaniy sharhni talab qiladigan semantikasi murakkabroq birliklarga murojaat qilish lozim. Raqamli ta'lim muhitiga maqollar bilan ishlashni integratsiyalash leksik kompetensiyaning rivojlantirish uchun yangi istiqbollarni ochadi. Interfaol mashqlar, multimedia taqdimotlari, onlayn paremiyalar korpuslari talabalarining metodik vositalarini kengaytiradi va ingliz tili leksikasini o'rganishi uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alquahtani M. The importance of vocabulary in language learning and how to be taught // International Journal of Teaching and Education. – 2015. – Vol. 3, № 3. – P. 21–34.
2. Folse K. Myths about teaching and learning second language vocabulary: what research says // TESL Reporter. – 2004. – Vol. 37, № 2. – P. 1–13.
3. Forbes Quotes. Thoughts On The Business Of Life // Forbes: сайт. – URL: <https://www.forbes.com/quotes/9313/> (дата обращения: 17.05.2025).
4. O'zbek xalk maqollari. Odob va odobsizlik haqida maqollar. URL: <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-xalq-ogzaki-ijodi/uzbek-xalq-maqollari/odob-va-odobsizlik-haqida-maqollar> (дата обращения: 17.05.2025).
5. Rajapova, G. The role of proverbs in the development of lexical competence: a comprehensive analysis // ACTA NUUz. – 2024. – T. 1, № 1.7. – С. 168–170. – URL: <https://journalsnuu.uz/index.php/1/article/view/3545> (дата обращения: 17.05.2025).
6. Russian-English Dictionary of Proverbs and Sayings / Alexander Margulis . Asia Kholodnaya. Jefferson, North Carolina and London: Mcfarland and Compagny, Inc., Publishers, 2000. 487 p.
7. Wilkins D. Linguistics in language teaching. London : Edward Arnold, 1972. – 243 p.
8. Мадрахимова, Ш.Р. Лексик компетенсия ва уни ривожлантириш усуллари (хорижий тилларни ўрганиш мисолида) // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2024. – Vol. 4, № 8. – С. 303-308
9. Мещерякова Е.В., Штепо М.А. Формирование лексической компетенции у учащихся старших классов на основе онлайн платформы Kahoot// Мир науки, культуры, образования, Т. 2 (75), 2019, С. 304-306.

10. Осадчая И.В., Леско Е.С. Лексическая компетенция как языковая основа обучения иностранному языку младших школьников // Проблемы современного педагогического образования. – 2018. – №1. – С.274-277.

11. Шамов А.Н. Иноязычная лексическая компетенция в структуре компетентностной парадигмы обучения языку // Иностранные языки в школе. – 2019. – № 4. – С. 2–10

12. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Нега шундай деймиз: Ўзбек мақолларининг изохли луғати. Тошкент: Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988. – 352 б.

13. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Хикматнома: узб. мақолларининг изохли луғати. -Т.: Узб. Совет Энциклопедияси Бош редакцияси, 1990,- 528 б.